พัฒนาการของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำในภาษาไทย*

สุรีเนตร จรัสจรุงเกียรติ**

บทคัดย่อ

ในภาษาไทยปัจจุบัน คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำแสดงความหมายได้ 4 ความหมาย ได้แก่ 'มีชีวิต' 'บังเกิด' 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' และ 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)' การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำว่า *เป็น* ทั้ง 4 ความหมายนี้ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และศึกษาว่าคำว่า *เป็น* เหล่านี้มีพัฒนาการที่มีความเกี่ยวข้องกันหรือไม่ อย่างไร และมีความสัมพันธ์กันแบบคำหลายความหมายหรือเป็นเพียงคำพ้องรูปพ้องเสียง

ผลการศึกษาพบว่าคำว่า *เป็น* ทั้ง 4 ความหมายนี้ มีพัฒนาการซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ระยะ ได้แก่ สมัยสุโขทัยถึงธนบุรี สมัยรัชกาลที่ 1 ถึง 2 สมัยรัชกาลที่ 3 ถึง 4 และสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังพบว่าคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำทั้ง 4 ความหมายมีพัฒนาการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน กล่าวคือ คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต' เป็นคำ

---

* บทความนี้เรียบเรียงจากส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง "พัฒนาการของคำว่า *เป็น* ในภาษาไทย" ของภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2555 ผู้วิจัยขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่สนับสนุน "ทุนอุดหนุนการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อเฉลิมฉลองวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 72 พรรษา" ประจำปีการศึกษา 2552 มา ณ โอกาสนี้ด้วย

** อาจารย์ประจำ Centre for Modern Languages, School of Humanities and Social Sciences, Nanyang Technological University ติดต่อได้ที่: sureenate@ntu.edu.sg

ต้นกำเนิดของคำว่า *เป็น* ในความหมายอื่นๆ โดยมีเส้นทางการเปลี่ยนแปลงซึ่งแยกออกเป็น 2 เส้นทาง กล่าวคือ เส้นทางแรก คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต' ได้พัฒนาไปเป็นความหมายว่า 'บังเกิด' และ 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)' ตามลำดับ ส่วนอีกเส้นทางหนึ่ง ก็เริ่มต้นจากคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต' ซึ่งได้พัฒนาไปเป็นความหมายว่า 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' การเปลี่ยนแปลงข้างต้นนี้ ผ่านกระบวนการสำคัญ 2 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการนามนัยและกระบวนการอุปลักษณ์ เมื่อคำว่า *เป็น* ทั้งหมด มีพัฒนาการที่สัมพันธ์กัน จึงสรุปได้ว่าคำว่า *เป็น* เหล่านี้ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะคำหลายความหมาย ไม่ใช่คำพ้องรูปพ้องเสียง

คำสำคัญ: ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ; การเปลี่ยนแปลงภาษา; คำหลายความหมาย; คำที่มีความหมายประจำคำ; นามนัย; อุปลักษณ์

The Development of the Lexical Word /pen/ in Thai*

Sureenate Jaratjarungkiat**

Abstract

In present-day Thai, the lexical word /pen/ has four meanings which are 'to be alive', 'to arise/occur', 'to exist', 'to know (how to do, the feeling state)'. This article aims to study the four meanings of the lexical word /pen/, from Sukhothai period right up until the present, to elucidate the linkage or connection between them in the development process, and to address the question as to whether the relationship among them is polysemy or homonymy.

The finding suggested that the development of the four meanings of the lexical word /pen/ can be classified into four periods: (1) from Sukhothai through Thonburi, (2) the reigns of King Rama I and King Rama II, (3) the reigns of King Rama III and King Rama IV, and (4) from the reign of King Rama V to the present.

---

* This paper is a part of the author's dissertation entitled "The Devalopment of the word /pen/ in Thai." Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. The author gratefully acknowledges the financial support from "Chulalongkorn University Graduate Scholarship to commemorate the 72nd anniversary of His Majesty King Bhumibol Adulyadej."

** Lecturer, Centre for Modern Languages, School of Humanities and Social Sciences, Nanyang Technological University, e-mail: sureenate@ntu.edu.sg

It was also found that in their development, the four meanings of the lexical word /pen/ are related. The lexical word /pen/ meaning ‘to be alive’ was the original word, and it has developed into the lexical word /pen/ with different meanings. The development process has split into two pathways. The first pathway started from the lexical word /pen/ meaning ‘to be alive’ and has developed into the lexical word /pen/ meaning ‘to arise/occur’ and the lexical word /pen/ meaning ‘to know (how to do, the feeling state)’. Another pathway started from the lexical word /pen/ meaning ‘to be alive’, and led to the lexical word /pen/ meaning ‘to exist’. These developments emerged from two processes: the process of metonymy and that of metaphor. In conclusion, the relationship among the four meanings of the lexical word /pen/ is polysemy.

Keywords: historical linguistics; language change; polysemy; lexical word; metonymy; metaphor

1. บทนำ

จากการเก็บข้อมูลคำว่า *เป็น* ในภาษาไทยปัจจุบันซึ่งปรากฏในคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติฯ (TNC – Thai National Corpus) (ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556) ผู้วิจัยพบว่าคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำ แสดงความหมายได้ 4 ความหมาย ได้แก่ ความหมายว่า 'มีชีวิต' 'บังเกิด' 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)' ดังตัวอย่าง

(1) ปู่ยัง**<u>เป็น</u>**อยู่หรือเปล่า (*เป็น* หมายถึง 'มีชีวิต')

(2) ซิฟิลิสและ *HIV* สามารถ**<u>เป็น</u>***เอง*ได้ไหม (*เป็น* หมายถึง 'บังเกิด')

(3) ชีวิตเราที่**<u>เป็น</u>**อยู่ในทุกวันนี้ก็มีความสุขดีอยู่แล้ว
(*เป็น* หมายถึง 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่')

(4) เราอยากพูดและอ่านภาษาเกาหลี**<u>เป็น</u>**
(*เป็น* หมายถึง 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)')

หากวิเคราะห์หมวดคำตามแนวคิดของวิจินตน์ ภาณุพงศ์ (2538) คำว่า *เป็น* ในตัวอย่างที่ (1) ถึงตัวอย่างที่ (3) เป็นคำกริยา ส่วนคำว่า *เป็น* ในตัวอย่างที่ (4) เป็นคำกริยาวิเศษณ์ ทำหน้าที่ขยายกริยา *พูด* และ *อ่าน*

คำว่า *เป็น* ทั้ง 4 ความหมายนี้ บ้างก็มีความหมายคล้ายกันหรือพอสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เช่น คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต' และ 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' เนื่องจากแสดงการคงอยู่หรือมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหมือนกัน แต่บางความหมายก็มีความแตกต่างกันมากจนดูเหมือนว่าไม่น่าจะเกี่ยวข้องกัน เช่น คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต' และ 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)'

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำว่า *เป็น* ทั้ง 4 ความหมายข้างต้นในสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และศึกษาว่าคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำเหล่านี้มีพัฒนาการในเชิงประวัติที่เกี่ยวข้องกันทางความหมายหรือไม่ อย่างไร เพื่อหาข้อสรุปในตอนท้ายว่าคำว่า *เป็น* เหล่านี้ ควรจัดให้อยู่ในประเภท "คำหลายความหมาย" หรือว่าควรจะจัดให้เป็น "คำพ้องรูปพ้องเสียง"

คำหลายความหมาย คือ คำที่มีรูปเดียวกันและความหมายแต่ละความหมายมีความเกี่ยวข้องกันหรือสัมพันธ์กัน (Hopper and Traugott, 2003, p. 77) ถ้าหากคำหลายความหมายนั้น สามารถทำหน้าที่ทางไวยากรณ์ได้หลายหน้าที่ หรือปรากฏได้ในหลายหมวดคำ ก็จะสามารถเรียกว่า “คำหลายหน้าที่” ด้วยก็ได้ เช่นคำว่า *ที่* ที่เป็นคำนามซึ่งหมายถึง ‘ที่ดิน’ เช่น *ซื้อที่* และคำว่า *ที่* ที่เป็นคำบุพบท เช่น *เขาอยู่ที่บ้าน* (Pranee Kullavanijaya, 2008)

ส่วนคำพ้องรูปพ้องเสียง คือ คำที่มีรูปเดียวกันแต่ความหมายแต่ละความหมายมีความแตกต่างกันหรือไม่มีความเกี่ยวข้องกัน (Hopper and Traugott, 2003, p. 77) เช่น คำว่า *ขัน* ที่หมายถึง ‘ภาชนะใส่น้ำ’ และคำว่า *ขัน* ที่หมายถึง ‘หัวเราะ’ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 184)

เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์ (2545, น. 312) ได้อธิบายไว้ว่าคำพ้องรูปพ้องเสียงนั้นถือเป็นเหตุบังเอิญทางภาษา เราอธิบายไม่ได้ว่าคำพ้องรูปพ้องเสียงเกิดขึ้นเพราะอะไร ส่วนคำหลายความหมายถือเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในทุกๆ ภาษา เป็นแนวโน้มของคนที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ได้มากที่สุด ได้แก่ การใช้คำที่มีอยู่เดิมเพื่อสื่อความหมายได้กว้างขึ้นหรือทำหน้าที่ได้มากขึ้น ดังนั้นการเกิดคำหลายความหมายจึงไม่ได้เป็นเหตุบังเอิญเหมือนคำพ้องรูปพ้องเสียง เพราะเราสามารถอธิบายได้ว่าคำหลายความหมายนั้นๆ เกิดขึ้นเพราะเหตุใด อย่างไร โดยการศึกษาพัฒนาการของคำในอดีตจนถึงปัจจุบันจะช่วยตอบคำถามเหล่านี้ได้

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมจากเอกสารที่ตีพิมพ์แล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน คือตั้งแต่ปีพุทธศักราช 1826 ถึง 2558 โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น เอกสารราชการ หนังสือพิมพ์ ตำรา เป็นต้น อีกทั้งยังเก็บข้อมูลโดยเน้นให้เนื้อหามีความหลากหลาย กล่าวคือมีทั้งที่เป็นสารคดีและบันเทิงคดี และไม่เก็บข้อมูลจากเอกสารที่มีผู้แต่งซ้ำกัน เพื่อไม่ให้ได้ข้อมูลที่เป็นสำนวนของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ ส่วนการแสดงตัวอย่างในแต่ละหัวข้อนั้นหากตัวอย่างไม่ได้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ผู้วิจัยจะเลือกนำมาเสนอในบทความนี้เพียงบางสมัยเท่านั้น

บทความนี้แบ่งออกเป็น 5 ตอน ตอนที่ 1 คือ บทนำ ตอนที่ 2 กล่าวถึงความหมายของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำในสมัยต่างๆ ตอนที่ 3 กล่าวถึงกระบวนการนามนัยและอุปลักษณ์ ตอนที่ 4 กล่าวถึงพัฒนาการด้านความหมายของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำ และตอนสุดท้ายเป็นบทสรุป

2. ความหมายของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำในสมัยต่าง ๆ

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงความหมายของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำในสมัยต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีบางความหมายที่ผู้วิจัยจะจำแนกความหมายย่อยของคำว่า *เป็น* ออกมาอีกชั้นหนึ่ง ได้แก่ คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต' และ 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)' เนื่องจากเห็นว่าหากจำแนกความหมายละเอียดขึ้น จะทำให้เห็นพัฒนาการหรือเห็นเส้นทางการเปลี่ยนแปลงของของคำว่า *เป็น* ได้ชัดเจนขึ้น

2.1 คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต'

คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'มีชีวิต' จำแนกได้เป็น 2 ความหมายย่อย ดังนี้

2.1.1 ความหมายแสดงการ 'คงสภาพ' ของการ 'มีชีวิต' (มีชีวิตอยู่)

คือการที่สิ่งมีชีวิต ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ และพืช ซึ่งมีชีวิตอยู่อยู่แล้ว และสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ก็ยังคงมีชีวิตต่อไป เช่น คำว่า *เป็น* ในประโยค *ปูยัง**เป็น**อยู่หรือเปล่า* ดังที่ปรากฏในตัวอย่างที่ (1) ข้างต้น

คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน และพบตัวอย่างทั้งที่เป็นคำกริยาและคำคุณศัพท์ซึ่งทำหน้าที่ขยายคำนามที่อยู่ข้างหน้า อีกทั้งยังพบตัวอย่างคำว่า *เป็น* ในรูปคำซ้ำ *เป็นๆ* ด้วย

ตัวอย่างสมัยสุโขทัย

(5) แม้นชือ...สิร**พระศรีมหาโพธิ**นครสิงหลนั้นก็ดีสมเด็จพระมหาเถรเป็นเจ้าเอามาปลูกเหนือดินจึงอธิษฐานผิว่า..... พระพุทธจริงจิงว่าไซร้**จุ่งให้เป็น**อย่าได้เหี่ยวสักอันครั้นอธิษฐานดังอั้นชือใบหนึ่งแห้ง.....จึงขึ้นเป็นใบเขียวงามหนักหนาแก่กม...

(จารึกวัดศรีชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 53-57)

(กรมศิลปากร, 2526, น. 66)

ตัวอย่างที่ (5) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาในหน่วยสร้างพหุกริยา (multi-verb construction) ซึ่งหมายถึงหน่วยสร้างที่มีคำกริยาตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปปรากฏเรียงกันโดยอาจจะมีคำเชื่อมปรากฏระหว่างคำกริยาที่เรียงกันหรือไม่ก็ได้ (Enfield, 2008, p. 83-183)

*จุ่งให้**เป็น*** ในที่นี้หมายถึง 'ขอให้มีชีวิตอยู่' ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *พระศรีมหาโพธิ*

ตัวอย่างสมัยอยุธยา

(6) ... ตาหูนั้นก็แล่นมาดู**ลูกอ่อน**ก็ยัง**เป็น**อยู่

(ว่าด้วยการพระราชทานที่กัลปนา)

(ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยา ภาค 1, 2510, น. 74)

ตัวอย่างที่ (6) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยา *ก็ยังเป็นอยู่* ในที่นี้หมายถึง 'ก็ยังมีชีวิตอยู่, ก็ยังไม่ตาย' ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ได้แก่ นามวลี *ลูกอ่อน*

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 7

(7) เด็กเล็กยังปั้นตามรูปจริงได้และใช้ของจริงเป็นแบบ เช่น ใบไม้และ**กบเป็น ๆ** มาผูกติดไว้กับโต๊ะเป็นต้น

(จดหมายเหตุรายวันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประภาสอินโดจีน พ.ศ.2473)

(หม่อมเจ้าวิบุลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล, 2473, น. 31)

ตัวอย่างที่ (7) คำว่า *เป็น ๆ* เป็นคำคุณศัพท์ที่ทำหน้าที่ขยายคำนาม *กบ* ในที่นี้ *กบ**เป็น ๆ*** หมายถึง 'กบที่ยังมีชีวิตอยู่'

2.1.2 ความหมายแสดงการ 'เปลี่ยนแปลงสภาพ' ของการ 'มีชีวิต' (มีชีวิตขึ้น)

ในที่นี้หมายถึงการที่สิ่งชีวิตนั้นเกิดแล้วไม่ตายหรือมีชีวิตรอด หรือ หมายถึงการมีชีวิตขึ้นมาใหม่หรือกลับมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้งซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพจากเดิมที่ไม่มีชีวิตแล้วกลายเป็นมีชีวิตขึ้นมา

คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปัจจุบัน และจากข้อมูลพบว่าคำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ พบเฉพาะที่เป็นคำกริยาเท่านั้น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 1

(8) ธรรมดาสตรีมนุษย์ดิรัจฉานทั้งปวงก็ดีที่จะไม่มีครรภ์นั้นหามิได้ย่อมมีครรภ์ทั่วทุกตัวสตรีครั้นมีระดูแล้วถึงพบบุรุษก็ดีมิพบบุรุษก็ดี**สัตว์**ก็มาปฏิสนธิแต่ทว่าครั้นตั้งได้**เกิดเป็น**ก็มีตั้งไม่ติดตายตกไปก็มี

(พระราชปุจฉาในรัชกาลที่ 1)

(พระราชปุจฉาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 1, 2513, น. 175)

ตัวอย่างที่ (8) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาซึ่งปรากฏในหน่วยสร้างพหุกริยา *เกิด**เป็น*** ในที่นี้หมายถึง 'เกิดแล้วมีชีวิต, เกิดแล้วไม่ตาย/รอด' ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *สัตว์*

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 3

(9) **ญาติที่ดับสูญไปนั้น**ซึ่งจะได้**กลับฟื้นเป็นขึ้นมา**ก็หามิได้ตั้งอยู่อย่างไรก็อยู่อย่างนั้น

(พระราชปุจฉาในรัชกาลที่ 3)

(พระราชปุจฉาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ฯ เล่ม 2, 2513, น. 12)

ตัวอย่างที่ (9) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาซึ่งปรากฏในหน่วยสร้างพหุกริยา *กลับฟื้น**เป็น**ขึ้นมา* ในที่นี้หมายถึง ‘กลับฟื้นมีชีวิตขึ้นมา(ใหม่)’ ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *ญาติที่ดับสูญไปนั้น*

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 5

(10) ครั้นอาดำนอนหลับแล้วพระจึ่งชักเอาซี่โครงเบื้องซ้ายของอาดำไปซี่หนึ่งสร้างเปนหญิงขึ้นหนึ่งให้ชื่อนางหะวาเพราะฉนั้นพวกแขกจึ่งทำกฤชเหน็บไว้ข้างซ้ายแทนซี่โครงของตัว แต่คนบางจำพวกอื่นจึ่งให้หญิงนอนข้างซ้ายเพราะ**หญิงนั้นเป็น**ด้วยกระดูกเบื้องซ้ายของบุรุษ หญิงจึ่งต้องนอนซ้ายเปนธรรมเนียมมาจนทุกวันนี้

(หนังสือแสดงกิจจานุกิจ)

(เจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี, 2514, น. 91-92)

ตัวอย่างที่ (10) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยา ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ได้แก่ นามวลี *หญิงนั้น* ในที่นี้ ***เป็น****ด้วยกระดูกเบื้องซ้ายของบุรุษ* หมายถึง ‘มีชีวิต(ขึ้น)จากกระดูกเบื้องซ้ายของบุรุษ’

ตัวอย่างสมัยปัจจุบัน

(11) เราต้องเฉลิมฉลองและยินดีกัน เพราะ**น้องคนนี้ของเจ้า**ได้ตายไปแล้วและ***กลับเป็นขึ้นมา****อีก*

(ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556)

ตัวอย่างที่ (11) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาซึ่งปรากฏในหน่วยสร้างพหุกริยา *กลับ**เป็น**ขึ้นมา* ในที่นี้หมายถึง ‘กลับมีชีวิตขึ้นมา’ ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *น้องคนนี้ของเจ้า*

2.2 คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'บังเกิด'

คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'บังเกิด' หมายถึงการที่สิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งยังไม่เกิดหรือปรากฏขึ้นมานั้นได้เกิดหรือปรากฏขึ้นมา เช่น คำว่า *เป็น* ในประโยค *ซิฟิลิสและ HIV สามารถ**เป็น**เองได้ไหม* ดังที่ปรากฏในตัวอย่างที่ (2) ข้างต้น

คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ ปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 และยังคงปรากฏจนถึงสมัยปัจจุบัน จากข้อมูลพบว่า คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ พบเฉพาะที่เป็นคำกริยาเท่านั้น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 3

(12) ...**ฝีที่ปลูก**จะไม่**เปน**ที่แผลแรกจะ**เปน**ที่แผลรองๆ ...
(ตำราปลูกฝีโคให้กันโรคธระพิศม์ไม่ให้ขึ้นได้)
(แดนบีช แบรดเลย์, 2388, น. 18)

ตัวอย่างที่ (12) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยา ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* หรือสิ่งที่บังเกิดขึ้นในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *ฝีที่ปลูก* และข้อความ *ฝีที่ปลูกจะไม่**เปน**ที่แผลแรกจะ**เปน**ที่แผลรอง ๆ* นี้ก็หมายถึง 'ฝีที่ปลูกจะไม่เกิดขึ้นที่แผลแรก(แต่)จะเกิดขึ้นที่แผลรองๆ

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 8

(13) อังกฤษเห็นอกจึงผ่อนผันยอมให้ชาวเมืองเชียงตุงปลูกฝิ่น แต่เอาสัญญาว่าให้ขายกันแต่ในพื้นเมืองมิให้ส่งฝิ่นไปขายในแดนพม่าหรือประเทศอื่นแต่**การห้าม**นั้นไม่**เป็น**ได้จริง เพราะพวกค้าฝิ่นเถื่อนทั้งในเมืองไทยและเมืองพม่าพากันลอบไปซื้อ ใครซื้อชาวเมืองเชียงตุงก็ยอมขายให้
(บันทึกรับสั่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ประทานหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล, 2502, น. 77)

ตัวอย่างที่ (13) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยา ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* หรือสิ่งที่(ไม่)เกิดขึ้นในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *การห้าม* จากตัวอย่างนี้ *การห้ามนั้นไม่**เป็น**ได้จริง* หมายถึง 'การห้ามนั้นไม่เกิดขึ้นได้จริง'

ตัวอย่างสมัยปัจจุบัน

(14) หมอยังไม่สามารถวินิจฉัยและยืนยันสาเหตุของโรคได้ เพราะอาการที่เกิดในคนไข้เหล่านี้เป็น**อาการ**ที่เดี๋ยวก็**เป็น**เดี๋ยวก็หาย ก็เลยยังไม่มีการรักษาที่ตายตัว

(ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556)

ตัวอย่างที่ (14) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยา ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* หรือสิ่งที่เกิดขึ้นในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *อาการ* ในที่นี้ *อาการที่เดี๋ยวก็**เป็น**เดี๋ยวก็หาย* หมายถึง 'อาการที่สักพักก็เกิดขึ้น/ปรากฏขึ้นสักพักก็หายไป'

2.3 คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่'

คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' หมายถึงการที่มีสิ่ง เหตุการณ์ หรือสภาพนั้นๆ ปรากฏอยู่แล้ว และยังคงปรากฏต่อไปหรือยังดำเนินต่อไป เช่น คำว่า *เป็น* ในประโยค *ชีวิตเราที่**เป็น**อยู่ในทุกวันนี้ ก็มีความสุขดีอยู่แล้ว* ดังที่ปรากฏในตัวอย่างที่ (3) ข้างต้น

คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ ปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3 และยังคงปรากฏจนถึงสมัยปัจจุบัน จากข้อมูลพบว่า คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ พบเฉพาะที่เป็นคำกริยาเท่านั้นดังตัวอย่าง

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 4

(15) ก็**การพระราชพิธีโสกันต์นี้เป็นไป** 4 มีแห่ 5 เวลา

(ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4)

(พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2541, น. 51)

ตัวอย่างที่ (15) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาซึ่งปรากฏในหน่วยสร้างพหุกริยา ***เป็น**ไป* ในที่นี้หมายถึงดำเนินไป' ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *การพระราชพิธีโสกันต์นี้*

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 5

(16) แลท่านได้จดเปนตำราหรือสุภาสิตเปนคำสั่งสอนให้เหนประโยชน์ต่างๆ ไว้นั้นเราควรเชื่อถือประพฤติตาม**แบบแผน** ซึ่งได้**เปนมา**

(วชิรญาณ เล่ม 5, 2432, น. 399)

ตัวอย่างที่ (16) คำว่า *เป็น* ต่างก็เป็นคำกริยาซึ่งปรากฏในหน่วยสร้างพหุกริยา ***เป็น****มา* ซึ่งหมายถึง 'ดำเนินมา' ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *แบบแผน*

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 6

(17) หนังสือรามายณนั้นนักปราชญ์กล่าวว่าไม่ใช่ฝีปากเดียวคือมีผู้แต่งไว้แต่เรื่องพระรามแท้ๆ ก่อนแล้วจึ่งมีผู้อื่นแต่งข้อความอื่นๆ แซกลงไปเปนแห่งๆ

ตาม**รูปหนังสือที่เปนอยู่**เดี๋ยวนี้แบ่งเปน 6 กัณฑ์กับมีเป็นกัณฑ์แถมอยู่ข้างท้ายอีกกัณฑ์ 1 ...

(บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์)

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2484, น. 3)

ตัวอย่างที่ (17) คำว่า *เป็น* ต่างก็เป็นคำกริยาซึ่งปรากฏในหน่วยสร้างพหุกริยา ***เป็น****อยู่* ซึ่งหมายถึง 'ปรากฏอยู่' ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในตัวอย่างนี้ ได้แก่ นามวลี *รูปหนังสือ*

2.4 คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)'

คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)' นี้ แบ่งออกเป็น 2 ความหมายย่อยได้แก่ รู้(วิธี) และ รู้ (ความรู้สึก/สภาพ) ดังนี้

2.4.1 คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า ‘รู้ (วิธี)’

ในที่นี้ หมายถึงการรู้หรือเข้าใจในวิธีการในการทำบางสิ่งบางอย่าง เช่น คำว่า *เป็น* ในประโยค *เราอยาก**พูด**และ**อ่าน**ภาษาเกาหลี**เป็น**ค่ะ* ดังที่ปรากฏในตัวอย่างที่ (4) ข้างต้น

คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ ปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงปัจจุบัน และพบตัวอย่างทั้งที่เป็นคำกริยาวิเศษณ์ คำคุณศัพท์ และคำกริยา แต่พบหน้าที่ที่เป็นคำกริยาวิเศษณ์เป็นจำนวนมากที่สุด ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 3

(18) ครั้นหมดคนรู้การทัพศึกลงแล้วคราวมีทัพศึกมาก็จะคว้าไขว่เปล่าๆ ทั้งนั้นแต่จะหาคน**ยิง**ปืน**เป็น**สักคนหนึ่งก็จะไม่มี

(จดหมายหลวงอุดมสมบัติ)

(กรมศิลปากร, 2505, น. 73)

(19) **เขียน**หนังสือ**เปน**

(Grammatica linguae Thai)

(Pallegoix, 1850, p. 76)

ตัวอย่างที่ (18) และตัวอย่างที่ (19) คำว่า *เป็น* ต่างก็เป็นคำกริยาวิเศษณ์ที่ทำหน้าที่ขยายคำกริยา *ยิง* และ *เขียน* ในที่นี้ *ยิงปืน**เป็น*** และ *เขียนหนังสือ**เปน*** หมายถึง ‘ยิงปืนอย่างรู้วิธี’ และ ‘เขียนหนังสืออย่างรู้วิธี’ ตามลำดับ

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 5

(20) วัดนี้เปนวัดเก่ามีพระธาตุเล็กสูงประมาณ 4 วา รูปเปนหน้าบรรพชั้นสิงค์อย่างปรางค์... พุ่มเข้าบินเปนรุ่มร่ามไม่เข้าแบบแปลว่าเปนของใหม่**คน**ไม่**เปนทำ**... อนึ่งโบสถ์วัดนี้เปนโบสถ์เก่า เครื่องประดูแต่ซ่อมแซมใหม่ วิหารเหมือนกันไม่มีสิ่งดีที่ควรจำ... ที่วัดนี้เขาทำเปนนาคแต่**คน**ไม่**เปนปั้น**

ซ้ำเสียแล้ว… บุษบกที่ทรงพระแท่นนั้นทรงดูได้**คนเปนทำ**
เปนของรุ่นเก่าด้วย

(จดหมายระยะทางไปพิษณุโลก)

(สมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, 2506, น. 8, 10)

ตัวอย่างที่ (20) คำว่า *เป็น* ต่างก็เป็นคำคุณศัพท์ ทำหน้าที่ขยายคำนาม *คน* ในที่นี้ *คนไม่**เปน**ปั้น* หมายถึง 'คนที่ไม่รู้วิธีปั้น' ส่วน *คน(ไม่)**เปน**ทำ* หมายถึง 'คนที่(ไม่)รู้วิธีทำ'

ประโยค *คนไม่**เปน**ปั้น* และ *คน(ไม่)**เปน**ทำ* นี้ น่าจะมาจากประโยคที่ว่า *คนที่**ปั้น**ไม่**เป็น**ปั้น* และ *คนที่**ทำ**(ไม่)**เป็น**ทำ* แล้วเกิดการละคำว่า *ปั้น* และ *ทำ* คำแรกออกไป

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 8

(21) ที่จริงการช่างใดๆ รวมทั้งการดนตรีย่อมจะมีที่**เป็นขึ้นได้**
โดยหลายอย่างต่างชนิด, สิ่งสำคัญ 2 อย่างก็คือ**เป็นมา**
ด้วยกำเนิด born และ**เป็นขึ้น**ด้วยความฝึกหัดจนเคยชิน
made

(สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลง
การปกครอง 2475)

(หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล, 2546, น. 74)

ตัวอย่างที่ (21) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาซึ่งปรากฏในหน่วยสร้างพหุกริยา ***เป็น**ขึ้นได้* ***เป็น**มา* และ ***เป็น**ขึ้น* ส่วนประธานของคำกริยา *เป็น* ในหน่วยสร้างพหุกริยาเหล่านี้ คือ มนุษย์ จากตัวอย่างข้างต้น ***เป็น**ขึ้นได้* หมายถึง 'รู้วิธีขึ้นได้' ***เป็น**มาด้วยกำเนิด* หมายถึง 'รู้วิธีมาโดยกำเนิด' ส่วน ***เป็น**ขึ้นด้วยความฝึกหัดจนเคยชิน* หมายถึง 'รู้วิธีจากการฝึกหัดจนเคยชิน'

2.4.2 คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)'

ในที่นี้หมายถึงการรู้จัก รู้ หรือตระหนักถึงความรู้สึกหรือสภาวะต่างๆ ในจิตใจหรือร่างกาย

คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5 และยังคงปรากฏจนถึงสมัยปัจจุบัน จากข้อมูลพบว่า คำว่า *เป็น* ในความหมายนี้ พบเฉพาะที่เป็นคำกริยาวิเศษณ์เท่านั้น ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างสมัยรัชกาลที่ 5

(22) แต่น่ากลัวเรื่องดื้อไม่ยอมหนาวต้องป่าวร้องกันในพวกที่เคยถ้าเห็นนอนเปิดประตูนอนไม่คลุมผ้าจะต้องจับคลุมแลปิดประตูเสียทั้งนี้เพราะมีพ่อจริตต่าง ๆ ในชาวเราที่**หนาว ไม่<u>เป็น</u>**จนปรอด 70 ยังเก๋นุ่งกางเกงแพรถอดถุงตีนเดินกันเรื่อยไม่ใช่ไม่รู้รู้แล้วแกล้งไม่รู้

(พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านเล่ม 1)

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2536, น. 100)

ตัวอย่างที่ (22) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาวิเศษณ์ที่ทำหน้าที่ขยายคำกริยา *หนาว* ในที่นี้ *หนาวไม่<u>เป็น</u>* หมายถึง 'ไม่รู้<u>สึก</u>หนาว'

ตัวอย่างสมัยปัจจุบัน

(23) แต่ถ้าหักโหมเกินไปจะทำให้ร่างกายรับไม่ไหว ถึงเราจะไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่เราก็**เหนื่อย<u>เป็น</u> ล้า<u>เป็น</u>** แล้วก็**ป่วย<u>เป็น</u>**

(ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556)

ตัวอย่างที่ (23) คำว่า *เป็น* เป็นคำกริยาวิเศษณ์ที่ทำหน้าที่ขยายคำกริยา *เหนื่อย ล้า* และ *ป่วย* ในที่นี้ *เหนื่อย<u>เป็น</u> ล้า<u>เป็น</u>* และ *ป่วย<u>เป็น</u>* หมายถึง 'รู้<u>จัก</u>เหนื่อย' 'รู้<u>จัก</u>ล้า' และ 'รู้<u>จัก</u>ป่วย'

สรุปได้ว่าคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำทั้งหมด ไม่ได้ปรากฏพร้อมกันในทุกสมัย แต่ละความหมายมีการปรากฏในช่วงสมัยต่างๆ ดังตารางต่อไปนี้ โดยเรียงลำดับตามเวลาที่ปรากฏ

ตารางที่ 1

ช่วงเวลาที่คำว่า เป็น ในความหมายต่างๆ ปรากฏ

ความหมายของคำว่า *เป็น* ในสมัยต่าง ๆ	สุโขทัย	อยุธยา	ธนบุรี	ร.1	ร.2	ร.3	ร.4	ร.5	ร.6	ร.7	ร.8	ปัจจุบัน
‘มีชีวิต’ (แสดงการคงสภาพ)	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
‘มีชีวิต’ (แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพ)				■	■	■	■	■	■	■	■	■
‘บังเกิด’				■	■	■	■	■	■	■	■	■
‘ดำเนิน, ปรากฏอยู่’						■	■	■	■	■	■	■
‘รู้(วิธี)’						■	■	■	■	■	■	■
‘รู้(ความรู้สึก/สภาพ)’								■	■	■	■	■

■ ช่วงเวลาที่คำว่า *เป็น* ในความหมายต่างๆ ปรากฏ

หากนำข้อมูลข้างต้นมาจัดแบ่งช่วงสมัย จะพบว่าคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำทั้งหมด มีพัฒนาการซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ระยะ (ส่วนที่เป็นตัวเข้ม หมายถึงความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงสมัยนั้นๆ) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2

การพัฒนาของความหมายคำว่า เป็น ในแต่ละสมัย

สุโขทัย - ธนบุรี	**ร.1 - ร.2**	**ร.3 - ร.4**	**ร.5 - ปัจจุบัน**
·‘มีชีวิต’ (‘คงสภาพ’)	‘มีชีวิต’ (‘คงสภาพ’)	· ‘มีชีวิต’ (‘คงสภาพ’)	· ‘มีชีวิต’ (‘คงสภาพ’)
	· **มีชีวิต’ (‘เปลี่ยนแปลงสภาพ’)**	· ‘มีชีวิต’ (‘เปลี่ยนแปลงสภาพ’)	· ‘มีชีวิต’ (‘เปลี่ยนแปลงสภาพ’)
	· **‘บังเกิด’**	· ‘บังเกิด’	· ‘บังเกิด’
		· **‘ดำเนิน, ปรากฏอยู่’**	· ‘ดำเนิน, ปรากฏอยู่’
		· **‘รู้(วิธี)’**	· ‘รู้(วิธี)’ · **‘รู้(ความรู้สึก/สภาพ)’**

ระยะที่ 1 คือ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยธนบุรีเป็นระยะที่ปรากฏคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'มีชีวิต' ที่แสดงการคงสภาพ เพียงความหมายเดียวเท่านั้น

ระยะที่ 2 คือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 เป็นระยะที่ปรากฏความหมายว่า 'มีชีวิต' ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพ และ 'บังเกิด' เพิ่มเติมขึ้นมา

ระยะที่ 3 คือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 เป็นระยะที่มีความหมายใหม่เกิดขึ้นอีก 2 ความหมาย ได้แก่ ความหมายว่า 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' และ 'รู้ (วิธี)'

ระยะที่ 4 คือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยปัจจุบัน เป็นระยะที่ปรากฏความหมายว่า 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)' เพิ่มเติมขึ้นมา

จากการสำรวจงานวิจัยที่ผ่านมาซึ่งศึกษาเรื่องคำในภาษาไทยในสมัยต่างๆ หรือศึกษาเรื่องพัฒนาการของคำในภาษาไทยนั้น พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มักจะมีการแบ่งช่วงสมัยของข้อมูลโดยแบ่งตามงานวิจัยเล่มอื่นๆ หรือแบ่งสมัยโดยใช้เหตุผลทางสังคมหรือประวัติศาสตร์เป็นหลัก

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่พบคืองานวิจัยแต่ละเรื่องมีการแบ่งช่วงสมัยที่แตกต่างกัน และมีการใช้เหตุผลทางสังคมหรือประวัติศาสตร์แตกต่างกัน เช่น งานวิจัยของปรีชา ช้างขวัญยืน (2515) มีการรวมสมัยอยุธยา ธนบุรี และสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 เข้าเป็นสมัยเดียวกัน โดยให้เหตุผลว่าการย้ายราชธานี ไม่ใช่สาเหตุที่ทำให้ภาษาเกิดการเปลี่ยนแปลง คนที่อยู่ในช่วงสมัยเหล่านี้เป็นคนกลุ่มเดียวกัน จึงไม่ควรแยกสมัยเหล่านี้ออกจากกัน แต่มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่เห็นว่าควรแยกสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 3 ออกมาเป็นอีกช่วงสมัยหนึ่ง เช่น งานวิจัยของรุ่งอรุณ ทีฆชุณหเถียร (2545, น. 6) โดยให้เหตุผลว่าแบ่งสมัยโดยพิจารณาตามสมัยทางประวัติศาสตร์และตามประเภทของเอกสาร

เมื่อการแบ่งช่วงสมัยยังไม่เป็นที่ลงรอยกัน คำถามหรือปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา คือ เราควรยึดการแบ่งช่วงสมัยของข้อมูลตามงานวิจัยเล่มใด หรือควรเลือกใช้เหตุผลใดในการตัดแบ่งสมัยออกจากกัน

ในการศึกษาคำว่า *เป็น* ในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าคำแต่ละคำจะมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ไม่เหมือนกันทั้งหมด หรือมีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นลักษณะเฉพาะของตัวเอง ดังนั้นจึงไม่ได้ใช้แนวทางการแบ่งสมัยของงานวิจัย

เล่มใด มาใช้กับการศึกษาคำว่า *เป็น* แต่ได้แบ่งช่วงสมัยข้อมูลตามข้อมูลที่ปรากฏจริง หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเป็นการแบ่งช่วงสมัยซึ่งพิจารณาจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางภาษาของคำว่า *เป็น* เป็นหลักดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้น

3. กระบวนการนามนัยและอุปลักษณ์

พัฒนาการของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำ ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน 2 กระบวนการ ด้วยกัน ได้แก่ กระบวนการนามนัย และกระบวนการอุปลักษณ์ ดังนี้

3.1 กระบวนการนามนัย

กระบวนการ *นามนัย* (metonymy) (Campbell, 1999, p. 259; Croft & Cruse, 2004, p. 216; Campbell & Mixco, 2007, p. 122-123) หมายถึงกระบวนการซึ่งทำให้คำเกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายหรือขยายความหมายจากความหมายหนึ่งซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อ (vehicle) ในการนำไปสู่ความหมายอีกความหมายหนึ่งซึ่งเป็นความหมายปลายทาง (target) ทั้ง 2 ความหมายนี้มีลักษณะสำคัญ คือ ต้องอยู่ในวงความหมาย (domain) เดียวกัน และต้องเป็นความหมายที่มีความใกล้ชิดกัน (contiguity) เช่น เป็นสิ่งที่อยู่ติดกันหรือเป็นสิ่งที่อยู่แวดล้อม การเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เป็นนามนัยนี้โดยส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับการใกล้ชิดกันของสรรพสิ่งในโลกแห่งความเป็นจริง ดังตัวอย่าง

ในภาษาอังกฤษสมัยเก่า คำว่า *cēace* มีความหมายว่า 'ขากรรไกร' ต่อมาก็ได้พัฒนาไปเป็นคำว่า *cheek* ซึ่งมีความหมายว่า 'แก้ม' ในภาษาอังกฤษสมัยใหม่ จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าขากรรไกรและแก้มเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้กันในโลกแห่งความเป็นจริง เพราะต่างก็อยู่บริเวณใบหน้า และการเปลี่ยนแปลงความหมายในตัวอย่างนี้ยังอยู่ในวงความหมายเดียวกัน เพราะทั้งความหมายเก่าและใหม่ยังคงสื่อถึงอวัยวะของสิ่งมีชีวิตอยู่

3.2 กระบวนการอุปลักษณ์

กระบวนการ *อุปลักษณ์* (metaphor) (Campbell, 1999, p. 258; Croft & Cruse, 2004, pp. 193-216; Campbell & Mixco, 2007, p. 121-122; Lakoff & Johnson, 1980) หมายถึงกระบวนการซึ่งทำให้คำเกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายหรือขยายความหมายจากวงความหมายต้นทาง (source domain) ไปสู่วงความหมายปลายทาง (target domain) ทั้ง 2 ความหมายนี้ มีลักษณะสำคัญ คือ ต้องอยู่คนละวงความหมายกัน โดยมากวงความหมายต้นทางมักจะเป็นสิ่งที่เป็นรูปธรรมมากกว่าและมีความซับซ้อนน้อยกว่า เช่น ร่างกาย สัตว์ สิ่งรอบตัว ส่วนวงความหมายปลายทางมักจะเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรมมากกว่าและมีความซับซ้อนหรือเข้าใจได้ยากกว่า เช่น ความคิด ความรู้สึก

การเปลี่ยนแปลงความหมายแบบอุปลักษณ์นี้เกิดจากความเข้าใจหรือประสบการณ์ที่เรามองสิ่งๆ หนึ่งกับสิ่งอื่น ว่ามีความคล้ายกันหรือมีลักษณะร่วมกันในบางประการ จึงทำให้เกิดการขยายความหมายออกไปได้ และเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแบบอุปลักษณ์ขึ้นแล้ว ความหมายเก่าและความหมายใหม่จะต้องมีความหมายเชิงมโนทัศน์ (conceptual meaning) ร่วมกัน กล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าเราจะสามารถจับคู่ (mapping) หรือเราจะสามารถหาลักษณะร่วมระหว่างความหมายเก่าและความหมายใหม่ซึ่งอยู่คนละวงความหมายกันได้

Heine, Claudi และ Hünnemeyer (1991, p. 48, 55) ได้กล่าวถึงหมวดหมู่อุปลักษณ์หรือวงความหมายไว้จำนวน 6 กลุ่มดังนี้

หมวดหมู่ที่ 1 ‘มนุษย์’ (person)

หมวดหมู่ที่ 2 ‘สิ่ง/วัตถุ’ (object)

หมวดหมู่ที่ 3 ‘กิจกรรม’ (activity) หรือ ‘กระบวนการ’ (process) หมวดหมู่นี้เกี่ยวข้องกับที่ Lyons (1995, p. 483) เรียกว่า “เหตุการณ์พลวัต” (dynamic situation)

หมวดหมู่ที่ 4 ‘พื้นที่’ (space)

หมวดหมู่ที่ 5 ‘เวลา’ (time)

หมวดหมู่ที่ 6 ‘คุณสมบัติ’ หรือ ‘ลักษณะนามธรรม’ (quality) ได้แก่ เหตุการณ์ ทรงสภาพ (static situation) และลักษณะนามธรรม (non-physical concept)

เมื่อนำวงความหมายทั้ง 6 หมวดหมู่ข้างต้นมาจัดลำดับความเป็นนามธรรมจากหมวดหมู่ที่เป็นนามธรรมน้อยกว่าไปสู่หมวดหมู่ที่เป็นนามธรรมมากกว่าจะเรียงลำดับได้ดังนี้

'มนุษย์' > 'สิ่ง/วัตถุ' > 'กิจกรรม/กระบวนการ' > 'พื้นที่' > 'เวลา' > 'คุณสมบัติ/ลักษณะนามธรรม'

นอกจากนี้ Su (1999) ก็ได้กล่าวถึงการขยายความหมายแบบอุปลักษณ์จากวงความหมายที่เป็นนามธรรมน้อยกว่าไปสู่วงความหมายที่เป็นนามธรรมมากกว่าไว้เช่นกัน ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับลำดับที่ Heine, Claudi และ Hünnemeyer แทนที่หมวดหมู่ 'กิจกรรม/กระบวนการ' ดังนี้

'มนุษย์' > 'สิ่ง/วัตถุ' > 'ความสามารถ' > 'พื้นที่' > 'เวลา' > 'คุณสมบัติ'

ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงความหมายที่ผ่านกระบวนการอุปลักษณ์ เช่น ในภาษาละตินคำว่า *pensare* มีความหมายว่า 'ชั่งน้ำหนัก' จากนั้นก็พัฒนาไปเป็นคำว่า *pensar* ในภาษาสเปนซึ่งมีความหมายว่า 'คิด' ในที่นี้ก็คือ 'ชั่งน้ำหนักด้านจิตใจ' ทั้ง 2 ความหมายมีความหมายที่แสดงการ 'ชั่ง' ร่วมกัน จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าคำเก่าอยู่ในวงความหมายที่เป็นรูปธรรมมากกว่า เพราะสิ่งที่ชั่งอยู่ในวงความหมายที่เป็น 'มนุษย์' หรือ 'สิ่ง/วัตถุ' ส่วนคำใหม่อยู่ในวงความหมายที่เป็น 'ลักษณะนามธรรม' เพราะสิ่งที่ชั่งเป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก

ในส่วนต่อไป ผู้วิจัยจะนำกระบวนการทางอรรถศาสตร์ปริชานทั้ง 2 กระบวนการข้างต้น มาช่วยในการอธิบายเรื่องพัฒนาการด้านความหมายของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำทั้งหมดซึ่งอยู่ในขอบเขตของการวิจัยในครั้งนี้

4. พัฒนาการด้านความหมายของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำ

เมื่อนำข้อมูลคำว่า *เป็น* ในความหมายต่าง ๆ ที่ปรากฏตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยปัจจุบัน มาพิจารณาร่วมกับแนวคิดทฤษฎีทางภาษาศาสตร์เรื่องการขยายความหมายของคำ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความหมายที่ผ่านกระบวนการ

แบบนามนัยและอุปลักษณ์ ทำให้พบว่าพัฒนาการของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำ แบ่งได้เป็น 2 เส้นทางหลัก ดังนี้ (สัญลักษณ์ > หมายถึง ‘กลายเป็น’)

4.1 การเปลี่ยนแปลงเส้นทางที่ 1

‘มีชีวิต’ (‘คงสภาพ’) > ‘มีชีวิต’ (‘เปลี่ยนแปลงสภาพ’) > ‘บังเกิด’ > ‘รู้ (วิธี)’ > ‘รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)’

การเปลี่ยนแปลงความหมายของคำว่า *เป็น* ในแต่ละช่วง มีรายละเอียด ดังนี้

4.1.1 คำว่า*เป็น*ที่หมายความว่า ‘มีชีวิต’ (‘คงสภาพ’) > ‘มีชีวิต’ (‘เปลี่ยนแปลงสภาพ’)

จากข้อมูลเชิงประวัติ ได้แสดงว่าคำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ เป็นความหมายที่เกิดขึ้นก่อน เพราะปรากฏตัวอย่างให้เห็นครั้งแรกตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย ส่วนคำว่า *เป็น* แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ เป็นความหมายที่ปรากฏขึ้นภายหลัง เนื่องจากปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1

การขยายความหมายของคำว่า *เป็น* ในเส้นทางข้างต้นผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายแบบ *นามนัย* ดังนี้

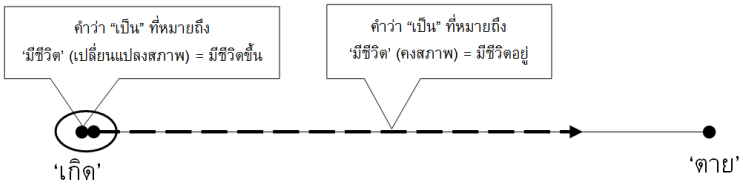

ภาพที่ 1. กระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายแบบ “นามนัย”

จากรูปภาพข้างต้นจะเห็นว่าความหมายของคำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ และคำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ นั้นเป็นความหมายที่มีความใกล้ชิดกันในโลกแห่งความเป็นจริง เพราะเวลาของเหตุการณ์เก่าและเหตุการณ์ใหม่อยู่ติดกัน กล่าวคือ เวลาของเหตุการณ์ที่เป็นการคงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ นั้นเริ่มต้นหลังจากที่สิ่งมีชีวิตนั้นเกิดขึ้นมาแล้ว และเวลาของเหตุการณ์นี้ก็ยังดำเนินต่อไปจนกว่าสิ่งมีชีวิตนั้นจะตายไป ส่วนเวลาของเหตุการณ์ที่

เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' ซึ่งเป็นความหมายใหม่นั้น คือเวลา ณ ขณะที่สิ่งมีชีวิตนั้นกำเนิดหรือเกิดขึ้นแล้วและรอดชีวิตซึ่งมีผลทำให้สิ่งมีชีวิตเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพจากที่ยังไม่มีชีวิตกลายเป็นมีชีวิตขึ้นมา

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในเส้นทางข้างต้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านกระบวนการนามนัย เพราะเป็นการขยายความหมายไปสู่เหตุการณ์ที่อยู่ติดกัน และความหมายเกิดขึ้นใหม่ก็ยังอยู่ในวงความหมายเดียวกับความหมายเดิม คือ ยังอยู่วงความหมายที่เป็น 'มนุษย์' หรือสิ่งมีชีวิต เช่นเดียวกัน

ปัจจัยที่น่าจะเอื้อให้คำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต' เกิดการขยายความหมายไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' คือ การที่คำว่า *เป็น* ปรากฏร่วมกับคำกริยาอื่นๆ ซึ่งมีความหมายแสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพ เช่น *กลับฟื้น* หรือ *ขึ้น* เช่น ในตัวอย่างที่ (9) *ญาติที่ดับสูญไปนั้นซึ่งจะได้**กลับฟื้นเป็นขึ้นมา**ก็หามิได้* จึงส่งผลให้คำว่า *เป็น* ดูดซับความหมายจากบริบทแวดล้อม (absorption of contextual meaning) (Bybee, Perkins & Pagliuca, 1994, p. 297) จนทำให้คำว่า *เป็น* มีความหมายแสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพตามไปด้วย และจากตัวอย่างที่ (10) *หญิงนั้น**เป็น**ด้วยกระดูกเบื้องซ้ายของบุรุษ* ก็เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'มีชีวิต' สามารถแสดงความหมายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' ได้โดยสมบูรณ์ เพราะสามารถแสดงความหมายดังกล่าวได้ด้วยตัวเอง โดยที่ไม่ต้องปรากฏร่วมกับกริยาแสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพอื่นๆ

4.1.2 คำว่า *เป็น* ที่หมายความว่า 'มีชีวิต' ('เปลี่ยนแปลงสภาพ') > 'บังเกิด'

ถึงแม้ว่าข้อมูลเชิงประวัติ จะแสดงว่าคำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' และคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'บังเกิด' ปรากฏขึ้นพร้อมกัน เพราะทั้ง 2 ความหมายปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 1 เหมือนกัน แต่สาเหตุที่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' น่าจะเกิดขึ้นก่อน เนื่องจากมีความหมายที่ใกล้ชิดกับความหมายต้นกำเนิด (คำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต') มากกว่า

การขยายความหมายจากคำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง ‘บังเกิด’ นี้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายแบบ *อุปลักษณ์* ดังนี้

คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายแสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ คือ การที่จากเดิมสิ่งมีชีวิตนั้นไม่มีชีวิต ได้กลายเป็นมีชีวิตขึ้นมา ส่วนคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง ‘บังเกิด’ คือ การที่แต่เดิมไม่มีสิ่งนั้น ก็ได้กลายเป็นมีสิ่งนั้นขึ้นมา ทั้ง 2 ความหมายนี้ มีความหมายร่วมกันคือ จากเดิมที่ไม่มี ก็กลายเป็นมีขึ้นหรือปรากฏขึ้นมา

ส่วนความแตกต่าง คือ คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง ‘มีชีวิต’ ต้องปรากฏร่วมกับนามวลีที่เป็นสิ่งมีชีวิตเท่านั้น ในขณะที่คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง ‘บังเกิด’ สามารถปรากฏร่วมกับนามวลีที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิตได้ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงข้างต้นเป็นการเปลี่ยนแปลงข้ามวงความหมาย จากวงความหมายที่เป็น ‘มนุษย์’ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ (เช่น *ญาติที่ดับสูญไปนั้น* และ *สัตว์* ในตัวอย่างที่ (8) และ (9)) ไปสู่วงความหมายที่เป็นนามธรรมมากขึ้น ได้แก่ สิ่งไม่มีชีวิต เช่น ‘สิ่ง/วัตถุ’ หรือ ‘คุณสมบัติ/ลักษณะนามธรรม’ (เช่น *ฝี* และ *การห้าม* ในตัวอย่างที่ (12) และ (13) ตามลำดับ)

4.1.3 คำว่า *เป็น* ที่หมายความว่า ‘บังเกิด’ > ‘รู้ (วิธี)’

คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง ‘บังเกิด’ เป็นความหมายที่เกิดขึ้นก่อน เพราะปรากฏตัวอย่างให้เห็นครั้งแรกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ส่วนคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง ‘รู้ (วิธี)’ เป็นความหมายที่ปรากฏขึ้นภายหลัง เนื่องจากปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3

การเปลี่ยนแปลงทางความหมายจากคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า ‘บังเกิด’ ไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า ‘รู้ (วิธี)’ นี้ก็ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแบบอุปลักษณ์ดังนี้

คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า ‘บังเกิด’ นั้นแสดงการเกิดขึ้นของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คือจากเดิมที่ยังไม่มีสิ่งนั้น ก็กลายเป็นมีสิ่งนั้นเกิดขึ้นมา ส่วนคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า ‘รู้ (วิธี)’ นั้น ก็แสดงการเกิดขึ้นของการรู้ในวิธี คือจากเดิมที่ยังไม่รู้วิธีในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็กลายเป็นรู้ในวิธีการทำสิ่งนั้นขึ้นมา

เมื่อพิจารณาด้านความหมายของคำว่า *เป็น* ทั้ง 2 ความหมายข้างต้น จะเห็นว่ามีความหมายร่วมกันคือแสดงการ 'มี/เกิดขึ้น' เหมือนกัน กล่าวคือ คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'บังเกิด' นั้นก็แสดงการมี/เกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ ส่วนคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'รู้ (วิธี)' แสดงการมี/เกิดขึ้นของการรู้ในวิธีการทำสิ่งต่างๆ และการเปลี่ยนแปลงข้างต้นถือเป็นการเปลี่ยนแปลงข้ามวงความหมาย จากวงความหมายที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต เช่น 'สิ่ง/วัตถุ' หรือ 'คุณสมบัติ/ลักษณะนามธรรม' ไปสู่วงความหมายที่เป็น 'ความสามารถ' (เช่น ความสามารถในการ *ยิง(ปืน)* ในตัวอย่างที่ (18))

4.1.4 คำว่า *เป็น* ที่หมายความว่า 'รู้ (วิธี)' > 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)'

คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'รู้ (วิธี)' เป็นความหมายที่เกิดขึ้นก่อน เพราะปรากฏตัวอย่างให้เห็นครั้งแรกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ส่วนคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)' นั้น เป็นความหมายที่ปรากฏขึ้นภายหลัง เนื่องจากเพิ่งปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 5

การเปลี่ยนแปลงทางความหมายจากคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'รู้ (วิธี)' ไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)' นี้ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแบบอุปลักษณ์เช่นเดียวกันดังนี้

คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'รู้ (วิธี)' จะแสดงการรู้วิธีในการกระทำหรือกิจกรรมต่างๆ ส่วน คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)' จะแสดงการรู้ในความรู้สึกอารมณ์ หรือสภาวะต่างๆ

เมื่อพิจารณาในด้านความหมายจะพบว่าทั้ง 2 ความหมาย มีความหมายที่แสดงการ 'รู้' ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหมือนกัน จึงทำให้สามารถจับคู่ความหมายทั้ง 2 เข้าด้วยกันได้ แต่คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'รู้(วิธี)' จะเป็นการรู้ในสิ่งหรืออยู่ในวงความหมายที่เป็นรูปธรรมมากกว่า เพราะเป็นการรู้วิธีในการกระทำหรือกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสามารถจัดอยู่วงความหมายหรือหมวดหมู่ 'กิจกรรม/กระบวนการ' ได้ ในขณะที่คำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)' จะเป็นการรู้ในสิ่งที่เป็นนามธรรมมากกว่า เพราะเป็นการรู้เกี่ยวกับความคิด อารมณ์ หรือความรู้สึก (เช่น *หนาว* และ *เหนื่อย* ในตัวอย่างที่ (22) และ (23)) ซึ่งจัดอยู่วงความหมายหรือหมวดหมู่ 'คุณสมบัติ/ลักษณะนามธรรม'

4.2 การเปลี่ยนแปลงเส้นทางที่ 2

'มีชีวิต' ('คงสภาพ') > 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่'

จากข้อมูลเชิงประวัติ ได้แสดงว่าคำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต' เป็นความหมายที่เกิดขึ้นก่อน เพราะปรากฏตัวอย่างให้เห็นครั้งแรกตั้งแต่ในสมัยสุโขทัย ส่วนคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' เป็นความหมายที่ปรากฏขึ้นภายหลัง เนื่องจากปรากฏให้เห็นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 3

การเปลี่ยนแปลงทางความหมายจากคำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต' ไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' นี้ ก็ผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแบบอุปลักษณ์

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่า คำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต' คือ การที่สิ่งมีชีวิตนั้น มีชีวิตอยู่แล้ว และยังคงมีชีวิตต่อไป ส่วนคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' นั้น คือ การที่มีสิ่ง เหตุการณ์ หรือสภาพนั้นๆ ปรากฏอยู่แล้ว และยังคงปรากฏต่อไปหรือดำเนินต่อไป

เมื่อพิจารณาด้านความหมายของคำว่า *เป็น* ทั้ง 2 ความหมายข้างต้น จะเห็นว่ามีความหมายบางประการร่วมกันคือแสดงการ 'มีอยู่' เหมือนกัน แต่คำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต' จะแสดงการ 'มีอยู่' ของสิ่งมีชีวิตเท่านั้น ส่วนคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' ก็แสดงการ 'มีอยู่' ของสิ่ง เหตุการณ์ หรือสภาพต่างๆ หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า คำว่า *เป็น* ในความหมายแรกจะปรากฏร่วมกับประธานที่เป็น 'มนุษย์' หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เท่านั้น (เช่น *ลูกอ่อนพระศรีมหาโพธิ* และ *กบ* ในตัวอย่างที่ (5) ถึง (7)) ส่วนคำว่า *เป็น* ในความหมายหลัง จะปรากฏร่วมกับประธานที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การเปลี่ยนแปลงข้างต้นเป็นการเปลี่ยนแปลงข้ามวงความหมาย จากวงความหมายที่เป็น 'มนุษย์' หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ไปสู่วงความหมายที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิตเช่น 'สิ่ง/วัตถุ'หรือ 'คุณสมบัติ/ลักษณะนามธรรม' (เช่น *รูปหนังสือ* และ *แบบแผน* ในตัวอย่างที่ (16) ถึง (17))

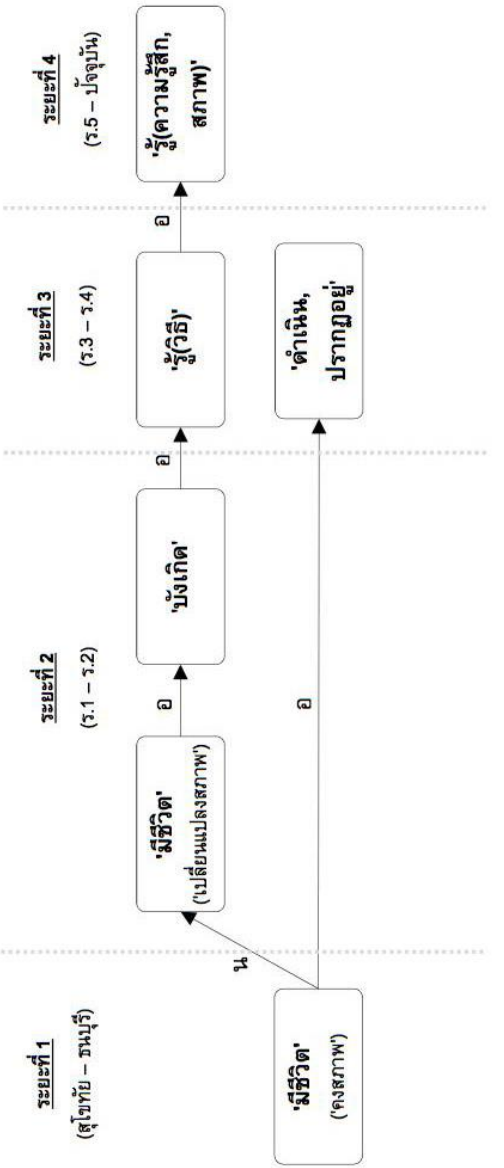

ภาพที่ 2. ระยะเวลาการพัฒนาความหมายประจำคำของคำว่า *เป็น*

5. บทสรุป

จากการศึกษาข้อมูลเชิงประวัติ ทำให้สรุปได้ว่า คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำทั้งหมด ได้แก่ ความหมายว่า 'มีชีวิต' 'บังเกิด' 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' และ 'รู้ (วิธี, ความรู้สึก/สภาพ)' มีพัฒนาการซึ่งสรุปได้ดังภาพที่ 2

จากรูปภาพข้างต้น ในด้านมิติของเวลา จะเห็นว่าพัฒนาการของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำ แบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ

ระยะแรกคือ ช่วงสมัยสุโขทัยถึงสมัยธนบุรี ซึ่งเป็นระยะที่ปรากฏแต่คำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต' เท่านั้น จากนั้นก็มีการขยายความหมายจนไปสู่ระยะที่ 2 คือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 2 ซึ่งเป็นระยะที่คำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' และคำว่า *เป็น* ที่หมายถึง 'บังเกิด' ปรากฏขึ้นมา จากนั้นก็พัฒนาไปเป็นระยะที่ 3 คือ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 ระยะนี้จะมีความหมายใหม่เพิ่มมาอีก 2 ความหมาย ได้แก่ ความหมายว่า 'รู้(วิธี)' และ 'ดำเนิน, ปรากฏอยู่' จากแผนภูมิข้างต้นจะเห็นว่าทั้ง 2 ความหมายนี้ มีพัฒนาการที่มาจากคนละเส้นทางกัน แต่เกิดขึ้นในช่วงระยะที่ 3 เหมือนกัน ส่วนระยะสุดท้าย คือ ช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นระยะที่คำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)' ปรากฏเพิ่มขึ้นมา

หากพิจารณาในด้านเส้นทางการเปลี่ยนแปลง จะพบว่าคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำมีพัฒนาการซึ่งแยกออกไปเป็น 2 เส้นทาง

เส้นทางแรก เริ่มต้นจากคำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ 'มีชีวิต' ได้พัฒนาไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' โดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายแบบนามนัย (น) จากนั้นคำว่า *เป็น* ที่แสดงการเปลี่ยนแปลงสภาพของการ 'มีชีวิต' ก็ได้มีการพัฒนาไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า 'บังเกิด' 'รู้ (วิธี)' และ 'รู้ (ความรู้สึก/สภาพ)' ตามลำดับ โดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายแบบอุปลักษณ์ (อ)

ส่วนเส้นทางที่ 2 ก็เริ่มต้นจากคำว่า *เป็น* ที่แสดงการคงสภาพของการ ‘มีชีวิต’ เช่นเดียวกัน ซึ่งได้มีการพัฒนาไปเป็นคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายว่า ‘ดำเนิน, ปรากฏอยู่’ โดยผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงความหมายแบบอุปลักษณ์ (อ)

เมื่อคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำทุกความหมาย มีพัฒนาการในเชิงประวัติที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน จึงสรุปได้ว่าคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำทั้งหมดนั้นเป็น “คำหลายความหมาย” ไม่ได้เป็นเพียงแค่ “คำพ้องรูปพ้องเสียง”

การศึกษาในครั้งนี้ นอกจากจะทำให้เข้าใจพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงของคำว่า *เป็น* ที่มีความหมายประจำคำตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันแล้ว ยังเป็นแนวทางให้แก่การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางภาษาของคำไทยในด้านอื่นๆ ด้วย เช่น เรื่องการแบ่งช่วงสมัยข้อมูล เพราะการศึกษาคำว่า *เป็น* ในครั้งนี้ เสนอวิธีการแบ่งช่วงสมัยข้อมูลอีกแนวทางหนึ่ง ได้แก่ การตัดแบ่งสมัยของข้อมูลตามลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางภาษาที่ปรากฏจริงซึ่งพบในตัวอย่างข้อมูล ในขณะที่งานวิจัยที่ผ่านมามักใช้เหตุผลทางสังคมหรือประวัติศาสตร์เป็นเกณฑ์ที่ช่วยตัดแบ่งช่วงสมัยต่างๆ ออกจากกัน

เอกสารอ้างอิง

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2541). *ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพ.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2536). *พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

แดนบีช แบรดเลย์. (2388). *ตำราปลูกฝีโคให้กันโรคธระพิศม์ไม่ให้ขึ้นได้*. กรุงเทพฯ: เอ. บี. ซี. เอฟ. เอ็ม.

ทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. (2514). *หนังสือแสดงกิจจานุกิจ*. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2506). *จดหมายระยะทางไปพิษณุโลก*. พระนคร: พระจันทร์.

บันทึกรับสั่งสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพประทานหม่อมราชวงศ์สุมนชาติ สวัสดิกุล. (2502). พระนคร: ข่าวพาณิชย์.

ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยา ภาค 1. (2510). พระนคร: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2515). *การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

พระราชปุจฉาในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 เล่ม 1 และ 2. (2513). กรุงเทพฯ: คุรุสภา.

พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้าหญิง. (2546). *สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475*. กรุงเทพฯ: มติชน.

เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์. (2545). *ภาษาไทย 3 หน่วยที่ 7-15*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2556). *โครงการคลังข้อมูลภาษาไทยแห่งชาติ*ฯ. สืบค้นจาก http://www.arts.chula.ac.th/~ling/TNCII/

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2484). *บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์*. พระนคร: กรมศิลปากร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

รุ่งอรุณ ทีฆชุณหเถียร. (2545). *อนิยมสรรพนามและปฤจฉาสรรพนาม: การศึกษาเชิงประวัติ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

วชิรญาณเล่ม 5. (2432). กรุงเทพฯ: พระเทพผลู บางลำพูล่าง.

วิจินตน์ ภาณุพงศ์. (2538). *โครงสร้างภาษาไทย: ระบบไวยากรณ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วิบุลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล, หม่อมเจ้า. (2473). *จดหมายเหตุรายวันพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประภาสอินโดจีน พ.ศ.2473*. พระนคร: โสภณพิพรรฒธนากร.

ศิลปากร, กรม. (2505). *จดหมายหลวงอุดมสมบัติ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ศิลปากร, กรม. (2526). *จารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร

Bybee, J., Perkins, R., & Pagliuca, W. (1994). *The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago: Chicago University Press.

Campbell, L. (1999). *Historical linguistics an introduction*. Cambridge: MIT Press.

Campbell, L., & Mixco, M. (2007). *A glossary of historical linguistics*. Salt Lake City: University of Utah Press.

Croft, W., & Cruse, D. (2004). *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Enfield, N. J. (2008). Verbs and multi-verb construction in Lao. In A. V. Diller, J. A. Edmondson, & Y. Luo (Eds.), *The Tai-Kadai languages* (pp. 83-183). London: Routledge.

Heine, B., Claudi, U., & Hünnemeyer, F. (1991). *Grammaticalization: A conceptual framework*. Chicago: Chicago University Press.

Hopper, P. J., & Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kullavanijaya, Pranee. (2008). A historical study of /thîi/ in Thai. In A. V. Diller, J. A. Edmondson, & Y. Luo (Eds.), *The Tai-Kadai languages* (pp. 445-466). London: Routledge.

Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lyons, J. (1995). *Linguistic semantics: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pallegoix, D. J. (1850). *Grammatica linguae Thai*. Bangkok: n.p.

Su, Lily I-wen. (1999). *Metaphorical extension and lexical meaning revisited*. Paper presented at The 13th Annual International Conference on Pragmatics and Language Learning, University of Illinois, Urbana-Champaign.